

TÜRKİYE'DE SEÇMEN DAVRANIŞI: PARTİZAN TUTUMLAR, İDEOLOJİ VE EKONOMİK FAKTÖRLERİN OY VERMEYE ETKİSİ*

Birol AKGÜN**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki seçmen tercihinin neye göre belirlendiğini açıklamak ve Türkiye'deki partilerin sosyal tabanlarını incelemektir. Oy vermeye ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalarda parti tercihi ve seçmen davranışı öncelikle toplumdaki sosyal ve kültürel ayrımlar bağlamında açıklanır. Ancak son yıllarda seçimlerde görülen önemli oy kaymaları, siyasetteki parçalanma ve artan protesto oyları, Türk seçmen davranışının çağdaş teoriler ışığında kapsamlı şekilde yeniden incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada seçmen davranışını açıklayıcı üç ana perspektif kullanılmaktadır. Bunlar; 1) sosyo-kültürel yaklaşım (merkez-çevre teorisi), 2) ekonomik faktörler, 3) psikolojik faktörlere (partizan tutumlar ve ideoloji) ilişkin yaklaşımlardır. Çalışmada hem demografik hem de survey verileri kullanılmıştır. Sonuç olarak; çalışma, sınıf temelli açıklamaların yetersiz olduğunu, buna karşın partizan tutumların ve ideolojinin oy vermede oldukça önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanısıra araştırma bulguları, ekonomik faktörler, yaş, cinsiyet ve kentsellik gibi değişkenlerin de oy vermede ve parti tercihinde etkili olduğunu göstermektedir.

1. GİRİŞ

Demokratik siyasal sistemlerde hükümetler seçmenlerin oyuyla iş başına gelir. Dahl'ın da (1971) belirttiği gibi, çağdaş temsili demokrasilerin (*polyarchy*) en önemli özelliklerinden birisi vatandaşlara düzenli olarak yapılan seçimler yoluyla siyasal otoriteleri belirleme ve memnun kalmadıklarında da görevden uzaklaştırma gücünü vermesidir. Bu nedenle "seçimler, demokrasinin kalbi niteliğindedir" (Butler et al., 1981: 1). Eğer bu önerme doğruysa bundan daha önemli bir konu olan seçmenlerin gittikçe karmaşıklaşan dünyamızda oy sandıkları yoluyla hükümete kılavuzluk yapma görevini nasıl yerine getirdikleri sorusu gündeme gelmektedir.

* Bu makale yazarın Case Western Reserve Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümünde Ağustos 2000 tarihinde kabul edilen "Explaining the Turkish Vote: Partisanship, Ideology and Economic Factors in Electoral Choice" başlıklı doktora tezinin özetidir.

** Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Daha öz olarak "oy vermeyi etkileyen faktörler nelerdir" sorusu siyaset sosyolojisi alanında çalışan araştırmacıların uzun zamandır gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. Acaba vatandaşlar sandık başında anlamlı bir seçim yapabilirler mi? Vatandaşlar seçimlerde tartışılan konular hakkında yeterince bilgi sahibi olabilmekte midirler? Seçmenler siyasetle ne kadar ilgilidirler? Vatandaşlar oy verirken belli bir partiye yakınlık (*partisanhip*) ya da kendi ideolojik yönelimleri doğrultusunda mı oy verirler, yoksa ekonomideki değişiklikler gibi (işsizlik, enflasyon vs.) toplumun maddi refahını etkileyen nesnel olaylar da oy vermenin yönünü önemli ölçüde etkilemekte midir? Ve nihayet seçmenler, klasik demokrasi teorisyenlerince iddia edildiği gibi "faydacı düşünerek" rasyonel tercih mi yaparlar yoksa onlar bazılarının iddia ettiği gibi partilerin ve medyanın yönlendirmesine açık, kandırılmaya hazır bireyler olarak mı görülmelidirler?

Sanayileşmiş batı demokrasilerinde yukarıdaki sorulara cevap arayan pek çok ampirik araştırma yapılmış ve bilim adamlarınca seçmen davranışını açıklayıcı kapsamlı teoriler geliştirilmiştir. Buna karşın Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise, sosyal bilimcilerin dikkati seçimler ve seçmenler dışındaki farklı konulara yönelmiş ya da başka konular daha önemli görülmüştür. Örneğin, demokrasiye geçiş sorunları, meşruluk krizleri, askeri darbeler ve terör gibi iç güvenlik sorunları siyaset bilimcilerin öncelikle ilgilendiği konular olmuştur. Bu alanla ilgilenenler olsa bile analiz için gerekli olan alan araştırmalarına dayalı güvenli ve tutarlı verilerin mevcut olmaması ya da pahalı oluşu bu alanda kapsamlı araştırmalar yapılmasını engellemiştir. Bu zorluklara ve bilim adamlarının anlaşılabilir gerekçelerine rağmen, seçmenlerin değişen şartlara nasıl reaksiyon gösterdikleri, farklı partilerin iktidardaki uygulamalarını nasıl değerlendirdikleri, ve seçimler arasındaki oy kaymalarının neden ve nasıl gerçekleştiğinin incelenmesi siyaset bilimcilerin ana görevlerinden biri olmalıdır.

Örneğin, Türkiye gibi nispeten uzun sayılabilecek demokratik geçmişe sahip bir ülkede siyasal partiler sisteminde son on yılda görülen aşırı parçalanma, merkez partilerinin eriyen halk desteği ve buna paralel olarak şimdiye kadar kenarda (marjinal) sayılan Refah-FP geleneğinin iktidara geliş süreci ve son seçimde MHP'nin oylarındaki patlama henüz yeterince incelenmiş değildir. Bu çalışmanın amacı da yukarıda ortaya konulan sorulara Türkiye bağlamında sistematik, tutarlı ve ampirik cevaplar aramak ve özellikle de Türk seçmenindeki partizan tutumların, ideolojik yönelimlerin ve ekonomik değerlendirmelerin oy verme davranışını nasıl etkilediğini incelemektir.

2. TEORİK ÇERÇEVE: OY VERMEYLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

Batıda seçim sürecinin analiziyle ilgili çalışmalar 1940'larda başlamış ve ikinci dünya savaşı sonrasında hız kazanmıştır. Lipset'in (1973) vurgula-

diği gibi, seçmen davranışı incelemeleri zamanla siyaset sosyolojisinin en geniş konularından biri haline gelmiştir. Buna rağmen, oy vermeyi etkileyen faktörler konusundaki araştırmalar henüz bir konsensusa ulaşabilmiş değildir. Bu alanda çalışan siyaset bilimciler kullandıkları varsayımlar, metodolojiler ve seçilen verilerdeki farklılıklar nedeniyle farklı, bazen de birbiriyle çelişebilen sonuçlara ulaşmaktadırlar. Tarihsel gelişim itibarıyla seçmen davranışı ile ilgili çalışmaları üç ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar;

- 1- Sosyolojik yaklaşım (Columbia ekolü olarak bilinir).
- 2- Sosyo-psikolojik yaklaşım (Michigan ekolü olarak bilinir).
- 3- Ekonomik yaklaşım (Rasyonel seçim ekolü olarak bilinir).

Aşağıda bu yaklaşımlar tek tek ele alınarak ana hatlarıyla incelenecektir.

Sosyolojik yaklaşım: 1940’larda Amerika’da başlayan ilk seçmen araştırmalarının çoğu sosyolojik metodu kullanmaktaydı. Çünkü, Dalton ve Wattenber’in (1993) belirttiği gibi kullanılmaya hazır en uygun veriler nüfus sayımlarında elde edilen demografik verilerdi. Bu nedenle sosyal ve coğrafi veriler partilerin dayandığı toplum kesimlerini anlamak için kullanılıyordu. Sosyolojik yaklaşım, seçmen davranışının temelinde toplumdaki sosyal bölünmüşlük tarafından belirlendiğini iddia eder. Seçimlerde kullanılan oy da aslında bireylerin ait olduğu sosyal kimliklerin siyasal tercihlere yansımından ibarettir (Berelson et al., 1954).

Columbia üniversitesindeki bir grup sosyal araştırmacı tarafından başlatıldığı için *Columbia ekolü* olarak da bilinen bu yaklaşımda, seçmenlerin parti tercihleri sanki dini bir aidiyet ve vazgeçilmez alışkanlıklar olarak tanımlanır ve seçmenlerin her bir seçimde kullandığı oy da bu değişmez kimliğin teyidinden başka bir şey değildir (Norris, 1998: Introduction). 1950’lerde başlayan alan araştırmalarında elde edilen ilk bulgular da bu görüşe destek verir mahiyettedir. Örneğin, Lazarsfeld et al. (1944) Amerikan seçmeni, Milne ve McKinze de (1954) İngiliz seçmeni üzerine yaptığı araştırmalarda, partilerin oy tabanlarının genel olarak toplumdaki sınıf farklılıklarını yansıttığını tespit ettiler. Daha sonra Lipset ve Rokkan’ın (1967) Avrupa genelini kapsayan araştırması da Avrupa demokrasilerinde parti sistemlerindeki istikrara vurgu yaparak dolaylı yoldan sosyolojik ayrışma (*social cleavage*) modelinin yerleşmesine katkıda bulundu. Bununla birlikte bu görüş, her ülkedeki parti sistemlerini veri olarak aldığı için, zamanla hem parti sistemlerindeki değişiklikleri hem de oy kaymalarını açıklayıcı teorik esneklikten yoksun olduğu gerekçeleriyle eleştiriye uğradı. Zaten son yıllardaki araştırmalar da sınıf temelli oy verme yaklaşımını ampirik veriler ışığında çürütmektedir (Dalton, 1996).

Sosyo-psikolojik yaklaşım: Survey araştırmalarının yaygınlık kazanması ve buna bağlı olarak bireysel düzeyde elde edilen verilerin artışıyla

birlikte sosyo-psikolojik model literatürde ağırlık kazanmaya başladı. 1950-lerde Michigan üniversitesinde kurulan *Ulusal Seçim Araştırmaları* merkezindeki bir grup araştırmacının yayınladığı ünlü *Amerikan Seçmeni* (Campbell et al., 1960) adlı eser bu alanda yeni bir çığır açtı. Bu model, gruplar yerine bireyler üzerinde yoğunlaştı ve seçmenlerin küçük yaşlarda ailelerinin ve çevrelerinin etkisi altında gerçekleşen siyasal sosyalleşme sürecinde kazandıkları siyasal tutumlar ve ideolojik yönelimlerin ileriki yaşlarda onların parti tercihi üzerinde son derece etkili olduğunu vurguladı.

Bu yaklaşımın literatüre kazandırdığı bir terim "parti kimliği" (*party identification*) kavramıdır. Buna göre, bireyler küçük yaşlardan itibaren yakın çevresinin etkisiyle belli bir partiye yakınlık duymaya başlarlar ve bu psikolojik bağlılık zamanla güçlenerek hayat boyu devam eder (İbid). Seçmenler belli bir seçimde farklı nedenlerle (ekonomik çöküntü, adayın kötü olması gibi) başka bir partiye oy verseler bile daha sonraki dönemde yine eski partisine oy verirler (Norris, 1998: XV). Ayrıca seçmenler, parti kimliği sayesinde siyasetin kompleks dünyasını yakınlık duydukları partinin yorumları ile kendi zihinlerinde anlamlı hale getirirler. Böylece, yeterli bilgi sahibi olmasalar bile seçmenler gelişen siyasal olayları kolayca yorumlayabilirler. Ama bu görüş de 1970'lerde sorgulanır hale geldi. Çünkü, önce Amerikada sonra da Avrupada gelişen olaylar ve yapılan araştırmalar bu ekolün temel varsayımları konusunda şüphe uyandırdı. Örneğin, Amerika'da her geçen yıl daha çok sayıda kişi hiç bir partiyi kendisine yakın bulmadığını ve bağımsız olduğunu söylüyordu. Öte yandan Avrupada uzun yıllar siyasete egemen olan klasik sağ ve sol partilerin dışında yeni partiler (örneğin yeşiller) seçimlerde başarı gösteriyordu. Bu nedenle araştırmacılar, oy vermede başka yeni faktörleri (örneğin adayların karakterlerini, post-modernist değerleri ve ekonomik değişimleri) incelemeye başladılar (Franklin et al., 1992: Dalton et al., 1984: Daalder ve Mair, 1983).

Ekonomik yaklaşım: Son yıllarda popüler olan bir üçüncü yaklaşım da rasyonel seçim modeli olarak da bilinen ekonomik oy verme (*economic voting*) yaklaşımıdır. Bu görüşe göre, vatandaşlar her bir seçimde kendi amaçlarını gerçekleştirme bakımından en uygun gördükleri partiye oy verirler. Bu teori, seçmenlerin tek amaçlarının "maddi çıkar" olarak tanımlanan fayda maksimizasyonu olduğunu varsayar. Downs'ın 1957'de yayınlanan *Demokrasinin Ekonomik Teorisi* adlı ünlü çalışmasında belirttiği gibi "her bir vatandaş oyunu kendisine diğer bütün partilerden daha fazla fayda sağlayacağına inandığı partiye verir." Bu görüşü savunanlara göre seçmenin kendisinin belli bir amacı vardır ve eğer oy verdiği parti amacını gerçekleştirmediye yetersiz kalırsa, seçmen bir sonraki dönemde oyunu kolayca değiştirir (Bennett and Salisbury, 1987).

Bu ekolün diğer bir versiyonu da "geçmişe dönük oy verme" (*retrospective voting*) olarak bilinir. Buna göre, seçmenler oy verirken iktidarda bulunan partinin uygulamalarına ve genel performansına bakarlar ve bu süre içinde kendi ekonomik durumlarındaki değişmeyi göz önüne alırlar (Fiorina, 1981; Key, 1966). Vatandaşlar için önemli olan iktidarın nasıl bir ekonomik politika izlediğinden ziyade ortaya çıkan net sonuçlardır. Genel olarak seçmenlerin ekonominin iyiye gittiği durumlarda iktidardaki partiyi ödüllendirdiği, kötüye gittiği dönemlerde ise cezalandırdığı kabul edilir (Lewis-Beck, 1990; Kiewiet and Rivers, 1985). Ekonomik kaynaklı motivasyonların oy verme üzerindeki etkileri genel kabul görmekle birlikte, bu modelin fayda ve amaç tanımını maddi çıkarla sınırlaması ve ekonomi dışındaki etkenleri ve politikada önemli olan sembolik değerleri gözardı etmesi eleştiriyi uğramaktadır (Dalton and Wattenberg, 1993).

3. TÜRKİYE’DE SEÇİMLER VE SEÇMEN ÇALIŞMALARI

Türkiye’nin uzun sayılabilecek çok partili bir demokratik siyasal tecrübesi vardır. İlk açık ve adil seçimlerin yapıldığı 1950’den bu yana, Türk seçmeni 13 kez genel seçimler bir o kadarda yerel seçimler için sandık başına gitmiştir. Fakat Türk Seçmen davranışını açıklamaya yönelik analitik çalışmalar son derece sınırlı kalmıştır. Özbudun (1976), Kalaycıoğlu (1994) ve Esmel’in (1995) çalışmaları bu alanda sayılabilecek önemli çalışmalardandır.

Türk seçmen davranışı ile ilgili çalışmalarda merkez-çevre ayrımına dayanan sosyo-kültürel yaklaşımın daha yaygın bir şekilde benimsendiği gözlemlenmektedir. Bu yaklaşım, literatürde yaygın olarak kullanılan ve yukarıda özetlenen yaklaşımlardan sosyolojik modele uygun düşmektedir. Şerif Mardin’in (1973) öncülüğünü yaptığı bu yaklaşıma göre, Türk siyasal sistemi bir yanda kendi içinde tutarlı ve organize olmuş siyasal elit (merkez), öte yandan kendi içinde çeşitli, heterojen ve dağınık grupların toplamından (çevre) oluşan dikatomik bir yapı arz eder. Türk siyasal hayatının ve parti sisteminin dinamikleri de bu iki rakip grubun karşılıklı etkileşimi sonucu belirlenir. 1946’da çok partili siyasal hayata geçildiğinde bu iki rakip güçten "merkez" CHP etrafında toplanırken, CHP’ye düşman olmak ortak paydasında birleşen dağınık gruplar (çevre) Demokrat Parti (DP) etrafında bütünleşti. 1980’e kadar seçmenlerin büyük çoğunluğu bu iki partiden birine kendini yakın hissetti ve oyunu da ona göre kullandı. 12 Eylül 1980 sonrası ise Türk seçmeni için yeni bir dönemdir. Bütün partiler kapatılmış, liderlere yasak konulmuş ve yeni bir başlangıç yapılmak istenmiştir. 1987 seçimlerine gelindiğinde ise artık Türkiye’de merkez sağ ve merkez solu temsil eden, dolayısıyla "merkezin ve çevrenin" aktif halde en az ikişer partisi vardır. 1990’larda ise parti sistemi daha da parçalanmış, o zamana kadar marjinal olarak kalan dinsel, milliyetçi ve etnik kimlikleri temsil eden partiler gelenek-

sel parti sistemini daha da karmaşık hale getirmiştir. Örneğin RP, dini duyarlılığı önde tutan kitleleri temsil ederken, söylem olarak sosyal adaletçi bir yaklaşım benimsemiş ve bu söylemiyle de son yıllarda toplumdaki belli oranda destek bularak büyümüştür. Nihayet önce RP 1995'te ve daha sonra da MHP 1999 seçimlerinde sürpriz bir şekilde merkez sağ partilerinden daha fazla oy alarak uzunca bir aradan sonra Türkiye'de hükümet kuruluşlarında rol almayı başarmışlardır.

Son yıllarda artan siyasi istikrarsızlık, parçalanmış parti sistemi ve seçmen tercihindeki olağandışı değişkenlik Türkiye'de siyasal tercihlerin neye göre belirlendiği ve oy kaymalarının nedenleri konusunda geleneksel açıklamaların ötesinde yeni çalışmaları gerekli kılmaktadır. Daha önce yapılan çalışmaların ışığında ama literatürdeki yeni teorik ve metodolojik gelişmeleri de kullanarak Türkiye'de "oy vermeyi ne etkiler" sorusuna sistematik ve analitik cevaplar aranmalıdır, ki bu çalışma da bunu amaçlamaktadır.

4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

4.1. Örneklem

Bu çalışmanın veri tabanını yani örneklemi ülkemizin çok partili döneme geçişinden 1995 yılına kadar yapılan genel ve yerel seçimlerin sonuçları oluşturmaktadır. Ancak teorik nedenlerden dolayı örneklemin sınırlanmışlığı sorunu ortaya çıkmıştır. Özellikle 1950, 1961 ve 1983 seçimlerinin geçiş dönemlerine rastladığı ve geçiş dönemlerini temsil ettiği düşünülürse, bu seçim sonuçlarının araştırmaya dahil edilmesinin araştırma sonuçlarını çarpıtacağı açıktır. Bu nedenle bu dönemlere ait seçimler örneklemin dışında tutulmaktadır. Dolayısıyla araştırmamızın örneklemini toplam 14 seçim sonuçlarından oluşmaktadır. Bu sonuçlar hem makro hem de mikro veriler (alan araştırmaları) olmak üzere iki boyutta değerlendirilerek incelenmektedir. Türk siyasal yaşamında yerel yönetimler için yapılan seçimler, özellikle il genel meclisi seçimleri, siyasal sonuçları itibarıyla parlamento seçimlerine benzer. Bu nedenle eğer genel ve yerel seçimler aynı yıl yapılmamışsa bu seçimler de analize dahil edilmiştir.

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Genel ve Yerel Seçimler

Parlamento seçimleri	1954,1957,1965,1969,1973,1977, 1987,1991,1995
Yerel seçimler	1963, 1968, 1984, 1989, 1994

Not: 1950, 1961, ve 1983 genel seçimleri dahil edilmemiştir. Yerel seçimler, il genel meclisi seçimleridir.

4.2. Makro analiz: Makroekonomik Değişmelerin İktidar Partisinin Oyu Üzerindeki Etkileri

Makro ekonomik değişmeler ve iktidar partisinin aldığı oy arasındaki ilişkiler, bağımsız değişken olarak kullanılan, seçimden önceki yılda gerçekleşen enflasyon oranı (t-1), milli gelir büyüme hızı, ve iktidar partisinin bir önceki seçimde aldığı oy yüzdesi ile seçimlerde ilgili partinin oyundaki mutlak artış/azalış miktarı olarak tanımlanan bağımlı değişkenin regresyon yöntemi ile tahminine dayanılarak açıklandı. Yapılan araştırmalar milli gelir, enflasyon ve işsizlik gibi ekonomik göstergelerin seçimlerde vatandaşların oy verme davranışı üzerindeki etkisinin ülkeden ülkeye değiştiğini ortaya koymuştur. Genel olarak toplam refahtaki değişmeyi temsil eden milli gelir (MG) rakamları iktidar partisinin oylarıyla pozitif yönde değişirken, enflasyon ve işsizlik rakamları ile negatif yönde ilişkilendirilmektedir (Lewis-Beck, 1990).

Tablo 2: Ekonomik değişkenlerin iktidar partisinin oyu üzerindeki etkisi

Bağımsız Değişkenler	B Katsayısı	Standart Hata	P Değeri
Enflasyon (t-1)	-.130	.040	.009
GDP büyüme hızı (t-1)	.896	.464	.082
Bir önceki oy oranı	-.273	.140	.079
Sabit	8.19	7.46	.299
(N=14)	R ² = .61		

Not: Bağımlı değişken: İktidar partisinin bir önceki seçime göre oy oranındaki değişme. Bağımsız değişkenler: Seçimden önceki yılda gerçekleşen enflasyon oranı (t-1). Bir önceki yıl GDP büyüme hızı. İktidar partisinin bir önceki seçimlerde aldığı oy yüzdesi. *Kaynak:* Türkiye İstatistik Yıllığı (DİE, değişik yıllar).

Elde edilen analiz sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur. Literatürde sık sık vurgulanan, enflasyonun iktidardaki siyasal partilere maliyetinin yüksek olacağı tezi Türkiye gerçeğinde istatistiki olarak da doğrulanmaktadır. Seçimlerden bir yıl önceki dönemde görülen fiyat artışı olarak tanımlanan *Enflasyon (t-1)* değişkeni sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan yüzde 5 (p<.01) seviyesinde istatistiki olarak önemlidir ve iktidar partisinin oyunu negatif yönde etkilemektedir. Bu bulgu, bir anlamda halk arasında yaygın olan "duvarı nem, hükümeti zam yıkar" atasözünün bilimsel yolla desteklenmesidir. Aslında bu sonuç Türkiye'deki son çeyrek asırda yaşanan ekonomik şartlara bakıldığında şaşırtıcı da değildir. Kronik yüksek enflasyon zamanla halkın gelirini aşındırmakta ve alım gücünü azaltarak yaygın fakirlik

yaratmaktadır. Diğer iki değişkenden biri olan milli gelirdeki bir önceki yıl büyüme oranı, $MG (t-1)$, görüldüğü gibi hükümet partisinin oyunu pozitif yönde etkilemektedir. Ama etkisi beklenen ölçüde önemli değildir, ($p < .08$). Bunun bir yorumu şu olabilir: Vatandaşlar ekonomik büyümeye duyarlıdır ama enflasyon olgusu gibi olumsuz ekonomik gelişmelere oy verme yoluyla tepkisini daha güçlü olarak göstermektedir. Başka bir deyişle, seçmenlerde iktidarı cezalandırma eğilimi ödüllendirme eğiliminden daha yüksektir.

İlginç olan bir nokta da iktidar partisinin bir önceki dönemde ($t-1$) aldığı oyla parti iktidardayken aldığı oy (t) arasında negatif bir ilişkinin bulunmasıdır. Teknik olarak önemli olmasa da ($p < .07$), bu bulgu aslında Paldam (1991), ve Powel-Whitten (1993) tarafından dile getirilen "iktidar paradoksu" iddiasını desteklemektedir. Yani iktidara gelen partiler genel olarak bir sonraki seçimde oy kaybına uğrarlar. Türk siyasal hayatında bunun tek istisnası 1957 seçimleridir. Aşağıda bireysel düzeyde elde edilen verilerin analizi yapılarak Türk seçmenin oy verme ve parti tercihi incelenecektir.

4.3 Mikro Analiz: Türk Seçmenindeki Partizan Tutumlar, İdeoloji ve Ekonomik Motiflerin Oy Vermeye Etkisi

Türkiye'deki seçimler ve seçmenlerle ilgili analizler daha çok coğrafi ve demografik veriler kullanılarak yapılmaktadır. Ancak son yıllarda yaygınlaşan survey araştırmaları ilgili araştırmacılar için yeni imkanlar sunmaktadır. Türkiye henüz akademik olarak yönlendirilen bir ulusal seçim araştırmaları merkezinden yoksun olmakla birlikte pek çok kuruluş ticari amaçla alan araştırması yapmaktadır. Bizim çalışmamızda kullanılan veriler merkezi İstanbulda bulunan *Veri Araştırma* adlı özel bir kuruluştan alınmıştır. 1996 ve 1998 yıllarında yapılan iki ayrı anketin ham verileri yazarın kullanımına sunulmuş, kodlama ve analizleri yazarca yapılmıştır. Araştırma verileri raslantısal örneklem yöntemiyle toplanmış olup, araştırma evreni olarak Türkiye'deki seçmen yaşına gelmiş tüm vatandaşlar (18 yaş ve üzeri) seçilmiştir. Araştırmalardaki denek sayıları 1996'da 2350 ve 1998'de 1800'dür. Aşağıda analizde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler kısaca tanımlanacak ve aradaki ilişkiler korelasyon yöntemiyle analiz edilip çapraz tablolarla gösterilecektir.

4.3.1. Bağımlı Değişken: Seçmenlerin parti Tercihleri

Ankete katılanlara sorulan "yarın seçim olsa hangi partiye oy verirdiniz" sorusuna deneklerin verdiği cevaplar kodlanarak en sağ partiden en sol partiye doğru parti tercihleri kategorik olarak (*rank-ordered*) sıralandı. Analiz için yapılan sıralamaya sadece son seçimlerde %5 ve yukarı oy alan yedi parti dahil edilmiştir. Bu şarta uymamasına rağmen gerek aldığı oyun yüksekliği gerekse temsil ettiği kitlenin önemi nedeniyle HADEP de analize da-

hil edilmiştir. Deneklerin %71’i ($N=2974$) bu yedi partiden birine oy vereceğini belirtmişlerdir. Oy vermeyecek olanlar, kararsızlar ve diğer küçük partilere oy vereceğini ifade edenler analiz dışında tutulmuştur. Partilerin ideolojik olarak sağdan sola sıralaması MHP-RP(FP)-DYP-ANAP-DSP-CHP-HADEP şeklinde yapılmıştır. Bu sıralama daha önce yapılan araştırmaların ve seçmen değerlerinin incelenmesi sonucunda elde edilen sıralamaya uygundur (Esmer, 1995; Kalaycıoğlu, 1994). Ayrıca diğer çok partili demokratik ülkelerdeki seçim analizlerinde de benzer yöntem kullanılmaktadır (Lancaster and Lewis-Beck, 1986).

4.3.2. Bağımsız Değişkenler

Veri tabanını oluşturan anket çalışmasında değişik teorilerin test edilmesine imkan verecek nitelikte pek çok soru mevcuttur. Bunlar sosyolojik, sosyo-psikolojik ve ekonomik değişkenler başlıkları altında incelenecektir.

Sosyolojik değişkenler: Yukarıda vurgulandığı gibi Türkiye’de seçmen davranışını açıklamaya yönelik çalışmalar daha çok toplumun sosyolojik bölünmüşlüğüne ve buna bağlı olarak oluşan dini-kültürel değerler farklılaşmasına vurgu yapmaktadır (Kalaycıoğlu, 1994; Mardin, 1973). Bu görüşe göre, Türkiye’de bu yüzyılın başlarında yaşanan radikal siyasal ve kültürel reformlar ülkede birbirine zıt ve birbiriyle yarışan iki ayrı grup yarattı. Her iki grubun kendine özgü temel değerleri ve sıkı sıkıya bağlı oldukları sembolleri vardır. Merkezde bulunan ve daha çok hükümete ve idari yapıya organik yakınlığı ile tanımlanan “merkez”, devletin üniter yapısının korunması, laik bir milliyetçilik anlayışı, din ve devlet işlerinin mutlak biçimde birbirinden ayrılması ve ekonomik ve sosyal hayatın devlet kontrolünde kalması gibi değerlere öncelikle ve özellikle sahip çıkar. Buna karşın, “çevre” de dinin bireysel ve sosyal hayattaki önemini, Türk-İslam geleneklerine sahip çıkılmasını, ekonomide ve sosyal hayatta devlet kontrolünün kaldırılmasını, serbest rekabetin hakim kılınmasını ve devletin yetkilerinin sınırlandırılmasını savunur. Ülkemizde son otuz yıldır artan sosyo-ekonomik modernleşme (eğitim, şehirleşme, kitle iletişimindeki gelişmeler, vs.) merkez ve çevre arasındaki ayrışmayı azaltmış gibi görünse de, araştırmalar yukarıda kısaca belirtilen değerlerin seçmenlerin parti tercihinde hala önemli olduğunu göstermektedir (Kalaycıoğlu, 1994).

Toplumda ekonomik temelli ayrışmanın (orta sınıf-işçi sınıfı ayrımı gibi) Türkiye’deki partilerin oy tabanlarını ne ölçüde açıklayabileceği konusunda elimizde yeterli kaynak yoktur. Her ne kadar Özbudun ve Tachau (1975) Türkiye’deki seçmen tercihlerinin toplumdaki modernleşmeyle birlikte değişime uğradığını iddia etseler bile 1980 sonrası gelişmeler ve 1990’larda siyasetin yeniden altüst oluşu en azından sosyal sınıf temelli açıklamaların yetersiz kaldığını işaret etmektedir. Sosyolojik göstergelerden bir diğeri ise kent-

sel-kırsal ayrışmasıdır. Öteden beri kentlilerin daha modern ve özgürlükçü partilere oy verdikleri, kırsal seçmenin ise muhafazakar ve dini partilere daha yakın olduğu vurgulanagelmıştır. Son yıllarda gözlemlenen geleneksel partilerin dışındaki sağ partilerin oylarındaki artış, bize kırsal oyların bu yöne kaymış olabileceği izlenimini vermektedir. Sosyolojik modelde kullanılan ve bizim çalışmamızda da kullanılan veriler aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

İslamcılık-laiklik değişkeni: "Türkiye'de islam kurallarının egemen olduğu bir yönetimi (şariat) onaylar mısınız?" sorusuna verilen cevaplar evet diyenler için "1", hayır diyenler için "-1" ve bilmiyorum diyenler için de "0" olarak kodlanarak elde edildi. Bu değişkenle islamcılar "çevreyi" laiklerin de "merkezi" temsil ettiği varsayıldı.

Kentleşme: Nüfusu yirmi bin ve yukarı yerleşimlerde yaşayanlar kentli olarak kabul edilip "1" olarak, diğer yerleşim yerlerinde yaşayanlar ise "0" olarak kodlandı.

Cinsiyet: Erkekler için "1", bayanlar için "0" olarak kodlandı.

Sosyo-ekonomik statü (SES): Deneklerin sosyo ekonomik statüsü, yaptığı ya da çalıştığı işe göre beş kategoride (örneğin ev kadını "1", mavi yakalı "2" gibi) toplandı.

Eğitim: Denekler, eğitim durumlarına göre aşağıdaki gibi kodlandı. Okul bitirmemiş "1", ilkokul bitirmiş "2", ortaokul bitirmiş "3", lise bitirmiş "4", yüksekokul bitirmiş "5".

Yaş: Deneklerin ifade ettikleri gerçek yaşları.

Sosyo-psikolojik değişkenler: Seçmen davranışının altında yatan sebeplerden biri de bireylerin sahip olduğu ideolojidir. Genellikle sağcılık-solculuk ayrımına dayalı bu yaklaşımda, seçmenlerin kendilerini belli bir ideolojiye yakın hissettikleri ve dolayısıyla da benzer dünya görüşlerini temsil eden partilere oy verdikleri kabul edilir. Bu konuda yapılan çalışmalar (Ergüder, 1981; Kalaycıoğlu, 1994) Türk seçmenin büyük oranda (%75) kendisini merkeze yakın hissettiğini göstermektedir.

Türk seçmenin sağcı-solcu olup olmadığı farketmeksizin ayrıştığı bir diğer konu ise Türkiye'nin Avrupa Birliğine üye olup olmamasıdır. Her ne kadar yakın zamanlara kadar Avrupayla entegrasyona karşı çıkanlar sadece islamcı gruplar olarak biliniyorsa da aslında hemen her partinin tabanında milli çıkarların Avrupa Birliğine girdikten sonra nasıl korunacağına ilişkin kuşku duyan gruplar vardır. Sosyo-psikolojik yaklaşıma uygun düşen bağımsız değişkenler aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

İdeoloji: Vatandaşların sağ-sol siyasal yelpazesinde kendilerini nereye koyduklarını belirtir. Kendisini sağcı görenler "1", solcu görenler "-1" ve bağımsızlar da "0" olarak kodlanmıştır.

Avrupaya karşı tutumu: “Türkiye Avrupa topluluğuna üye olmalı mı?” sorusuna evet diyenler “1”, hayır diyenler “-1” ve görüş belirtmeyenler de “0” olarak kodlandı.

Parti kimliği: Literatürde çok kullanılan ve Michigan ekolünün seçmen davranışını açıklayıcı temel faktörlerden biri saydığı bu kavram Türkiye’deki araştırmacılarca pek kullanılmamaktadır. Bizim kullandığımız ankette sorulan “Bugün gönlünüzde yatan, kendinizi en yakın hissettiğiniz, görüşlerini beğendiğiniz parti hangisidir?” sorusuna verilen yanıtlar şu şekilde kodlanmıştır: MHP “1”, RP/FP “2”, DYP “3”, ANAP “4”, DSP “5”, CHP “6”, ve HADEP “7”. Kararsızlar ve diğerleri analiz dışında tutulmuştur.

Ekonomik yaklaşım: Seçmen davranışı ile ilgili analitik çalışmalarda vatandaşların ekonomik olayları ve kendi mali durumlarındaki değişimleri nasıl değerlendirdiklerine ilişkin bazı değişkenlerin kullanılması artık yerleşmiş bir gelenek haline gelmiştir (Lewis-Beck, 1990; Paldam, 1991). Bu tür sorular, vatandaşların iktidarda bulunan parti (ya da partilerin) ekonomik performansının seçmenlerce nasıl algılandığını göstermesi bakımından önemlidir. Yönetimden tatmin olmayanların muhalefet partilerine oy verecekleri, memnun olanların ise iktidar partisini destekler yönde oy kullanacakları varsayılır.

Bu çalışmada kullanılan ankette deneklere sorulan “Sizce ülkede işler nasıl gidiyor?” sorusuna verilen cevaplar kodlanarak (iyiye gidiyor diyenler “1”, kötüye gidiyor diyenler “-1”, ve aynı diyenler “0”) vatandaşların ekonomik durum hakkındaki değerlendirmeleri analize ayrı bir değişken olarak dahil edildi.

5. ANALİZ VE SONUÇLAR

Verilerin analizinde ve sonuçların sunuşunda takip edilen yöntem, veriler arasındaki korelasyonların incelenmesi ve değişkenler arasındaki ilişkinin çapraz tablolarla sunulmasıdır.¹ Sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

¹ Burada yorumlanması daha kolay olan korelasyon yöntemi kullanılmıştır. Konuyla ilgilenenler daha detaylı inceleme ve regresyon sonuçları için tezin aslına bakabilirler (bkz. Akgün, 2000).

**Tablo 3: Parti Tercihini Etkileyen Faktörler
(Korelasyon Sonuçları)**

Bağımsız değişkenler	Bağımlı değişken (parti tercihi)
Seçmenlerin partizan kimlikleri	.68 ¹
Bir önceki seçimdeki parti tercihi	.57 ¹
İdeoloji	.54 ¹
İslamcılık-laiklik	.36 ¹
Cinsiyet	-.09 ¹
Yaş	.03
Ekonomik durumu değerlendirme	-.06 ¹
Kentsel-kırsal	.13 ¹
Avrupa topluluğu hakkındaki tutumu	-.08 ¹
Eğitim durumu	.07 ¹
Sosyo-ekonomik statü (SES)	-.05 ¹

Not: N=2974. ¹ p< .01, ² p< .05. Kaynak: Veri Araştırma, İstanbul (1996 ve 1998).

Tablo 3'te görüldüğü gibi oy verme davranışı (parti tercihi) üzerinde etkili olan faktörlerden en güçlü etkiye sahip olan değişkenler siyasal nitelikli etkenlerdir. Seçmenlerin hangi partiyi kendilerine daha yakın hissettikleri (partizan kimlik) ile oy verme arasındaki bağıntı oldukça yüksektir ($r=.68$). Önem bakımından ikinci sırada ise bir önceki seçimlerde kullanılan oy ($r=.57$) gelmektedir. Bu iki değişken Türkiye'deki seçmenlerin her şeye rağmen parti tercihlerinde oldukça istikrarlı davrandığını da işaret etmektedir. Ancak bir önceki oy ile bugünkü parti tercihleri arasındaki bağıntının parti kimliği değişkenine göre daha küçük değerde olması aynı zamanda vatandaşların iki seçim arasındaki parti tercihlerinde önemli oranda kayma olduğunu da gösterir. Zaten son yıllarda parlamentoda temsil edilen partilerin gerek sayısında ve gerekse temsil ağırlığında görülen değişim de bu bulguyu somut olarak doğrulamaktadır.

Oy vermeyi önemli ölçüde etkileyen bir diğer faktör de seçmenlerin ideolojik olarak kendilerini nasıl tanımladıklarıdır. Aradaki bağıntının ($r=.54$) oldukça yüksek olması bireylerin oy verirken kendi ideolojilerine en yakın partiye oy vermeye dikkat ettiklerini gösterir. Bir başka önemli değişken ise Türkiye'de seçmenlerin kendilerini islamcılık-laiklik tartışmasında nereye koyduklarıdır. Bağıntıya bakıldığında kendini islamcı hissedenlerin genel olarak sağdaki partilere oy verdikleri sonucu çıkmaktadır. Laik seçmenlerin ise beklenebileceği gibi daha çok sol partilere oy verdiği anlaşılmaktadır. Ama aradaki bağıntının nispeten düşük olması islamcı ve laik seçmenin farklı partilerde değişik oranlarda temsil edildiklerini düşündürmektedir.

Tablo 4: Partizan tutumlar, önceki oy ve parti tercihi

	MHP	RP/FP	DYP	ANAP	DSP	CHP	HADEP	DiĞER
Tutulan Parti								
MHP (303)	77.6	3	3	4.3	.7	0.7	0	9.9
RP/FP (783)	1.4	84.5	1	2	0.9	0.3	0.1	9.7
DYP (513)	1.6	2.7	77	2.5	1.4	1.6	0.2	13.1
ANAP (651)	1.4	3.5	2.5	74.8	2.3	0.8	0.2	14.6
DSP (443)	1.8	2.5	1.1	2.7	77.9	2	0	12
CHP (261)	0.4	0.8	2.7	2.3	5.7	73.2	0.8	5.9
HADEP (70)	0	1.4	1.4	0	0	0	84.3	10
Önceki Oy								
MHP (214)	77.1	9.3	3.3	7	1.9	1.4	0	14.7
RP/FP (617)	2.6	89.6	2.1	3.6	1.6	0.2	0.3	18.9
DYP (499)	4.4	6.8	74.9	6.6	4.8	2.4	0	25.9
ANAP (567)	4.4	8.3	3.7	76.5	4.4	2.3	0.4	26.2
DSP (325)	1.5	2.8	1.8	2.8	89.2	1.5	0.3	19.6
CHP (211)	1.9	3.3	2.8	2.8	10	78.2	0.9	21.3
HADEP (65)	0	4.6	0	3.1	1.5	4.6	86.2	20.7

Not: Parantez içindeki rakamlar deneklerin mutlak sayısını gösterir, tablodaki rakamlar ise yüzdeleri gösterir. Son sütündeki "Diğer" kararsızları ve küçük partilere verilecek oyları ifade eder. Tablonun "önceki oy" bölümündeki diğerleri sütunu daha önce hiç vermeyenleri de kapsadığı için toplamlar 100'ü geçebilir.

Sosyolojik veriler diye nitelenen yaş, cinsiyet, eğitim, kentlilik ve SES gibi değişkenler de oy verme davranışının yönünü önemli oranlarda etkilemekle birlikte aradaki bağıntıların nispeten daha zayıf olduğu görülmektedir. Önemli bir bulgu ise vatandaşların Türkiye’de ekonominin genel gidişatı hakkındaki kanaatleri ve oy verme arasındaki ilişkinin oldukça yüksek olmasıdır. Bu bulgu bizim makro veriler ile yukarıda yaptığımız ve ekonomik oy verme teorisine dayanan analizimizi destekler niteliktedir. Demekki Türkiye’de seçmenler oy verirken kendi maddi çıkarlarını göz önüne alarak rasyonel düşünebilmekte ve oyunu seçimden seçime değiştirebilmektedir. Bu ilişkiler, tablolarda daha detaylı ve anlaşılabilir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 4 seçmenlerin partizan tutumları, bir önceki seçimde oy verdikleri partiler ile anket anında oy vereceklerini belirttikleri partileri göstermektedir. Ortalama olarak seçmenlerin yüzde 78’i kendilerine en yakın gördükleri partiye oy verme eğiliminde olduklarını açıklamışlardır. Partisine en bağlı seçmenler dini (RP/FP, %84.5) ve etnik (HADEP, %84,3) kökenli partilere kendini daha yakın hisseden seçmenlerdir. Bunun aksine merkezdeki partiler (ANAP ve DYP gibi) kendi tabanından başka partilere oy kaybetmektedirler. Zaten son on yılda merkez partilerinin oylarında görülen sürekli erime de bu

bulguyu desteklemektedir. Bir önceki seçimle araştırma anındaki parti tercihi arasındaki ilişki de benzer özellikler göstermektedir. Fazilet partisinin oy tabanındaki istikrar burada da kendini göstermektedir. İkinci önemli devamlılık ise DSP tabanında görülmektedir. Demekki DSP son seçimde ispat ettiği gibi son yıllarda seçmen tabanını istikrarlı bir biçimde genişletmektedir.

Tablo 5: Kentsellik, ideoloji, ekonomik değerlendirme ve parti tercihi

	MHP	RP/FP	DYP	ANAP	DSP	CHP	HADEP	N
Genel oy dağılımı %	10.2	26.9	16.5	20.8	14.8	8.4	2.5	2974
Kentsellik								
Kent	9.4	24.9	13	20.8	18.8	10.6	2.5	1597
Kırsal	11	29.3	20.6	20.8	10.2	5.7	2.4	1377
İdeoloji								
Solcu	.8	5.1	3.7	4.9	43.4	32	10.1	493
Sağcı	15.8	33.2	15.5	25.8	2.5	0.7	0.1	1373
Diğer	7.3	28.9	15.5	21.7	17.3	7.4	1.9	1108
Ekonomi								
İyiye gidiyor	6.1	11.5	26.0	37.5	10.6	5.6	2.7	339
Kötüye gidiyor	11.3	29.8	14.3	17.4	15.6	9.0	2.6	2294
Aynı	6.2	23.2	21.7	27.0	13.5	7.0	1.5	342

Not: Tablodaki sayılar yüzdeleri göstermektedir. "kararsızım" ve "bilmiyorum" diyenler analize dahil edilmemiştir.

Tablo 5'te sunulan veriler Türkiye'deki belli başlı siyasal partilerin seçmen profilleri hakkında önemli ip uçları vermektedir. Herşeyden önce kentte ve kırsal alanda yaşayan seçmenlerin parti tercihleri arasında önemli farklılaşmalar oluşmaktadır. İki merkez sol parti, DSP ve CHP, kent ağırlıklı partiler olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu iki partinin kentli seçmenden aldıkları oylar kırsal seçmenden aldıkları oyların neredeyse iki katı kadardır. Kentlerde ve kırsal kesimlerde dengeli oy dağılımı bulunan tek parti ise ANAP'tır. Buna karşılık, merkez sağın diğer temsilcisi DYP ise kırsal ağırlıklı bir seçmen profiline sahiptir. Merkezin dışında kabul edilen iki aşırı sağ partinin sosyal tabanında kırsal seçmenin ağırlıklı olarak temsil edildiği görülmektedir.

Tablo 5'in gösterdiği bir diğer bulgu ise ideolojik yönelimlerin Türk seçmenin parti tercihinde oynadığı roldür. Kendisini solcu olarak gören seçmenlerin yüzde 85'i oylarını üç sol partiden (DSP, CHP ve HADEP) birine vereceklerini belirtmişlerdir. Sağcı seçmenin yüzde 90'ı da dört sağ partiden

(ANAP, DYP, MHP ve FP) birine oy kullanacaklarını açıklamıştır. Bu veriler son yıllarda ortaya atılan ülkedeki sağ-sol ayrımının önemini yitirdiğine ilişkin iddiayı yalanlamaktadır. Nitekim Kalaycıoğlu’nun (1994) çalışması da ideolojik ayrışmanın seçmen tercihinde önemli bir etken olduğunu işaret etmektedir. Son olarak, vatandaşların ülkedeki ekonomik gidişat hakkında iyimser veya kötümser olmaları da onların parti tercihinde etkili olduğunu göstermektedir. Ülkede işlerin iyiye gittiğine inanlar arasında ANAP birinci parti olarak (%37.5) ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni anketlerin yapıldığı hem 1996 Mart ayında hem de 1998 Nisanında ANAP’ın iktidarda olmasıdır. Mevcut yönetimin icraatlarından memnun olan seçmenlerin iktidar partisine oy verme temayülü göstermesi gayet doğaldır. Öte yandan ülkede işlerin kötüye gittiğine inan seçmenler arasında ise FP yaklaşık yüzde 30’la birinci tercih olarak belirmektedir. Demekki son yıllarda bu partinin seçmen nezdinde hızla yükselen popüleritesinin ardında yatan önemli bir etmen, seçmenlerin geleneksel partilerin icraatlarından memnun olmaması ve geleceğe karamsar bakmasıdır. Normal olarak sosyal demokrat partilere gitmesi beklenen oylar sisteme karşı radikal muhalefetin sözcülüğünü üstlenen Refah (Fazilet) partisine gitmiştir. Fakat “protesto oylar” diye nitelenebilecek bu oylar kalıcı değil, değişkendir. Son seçimlerde (Nisan 1999) ortaya çıkan oy dağılımı ve FP’nin önemli oy kaybına uğraması da bu kanıyı doğrulamaktadır.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Demokrasilerde halkın değerleri ve tercihleri seçimler yoluyla yönetime yansır. Bu nedenle seçimler hem millet iradesini belirlediği hem de demokrasiyi teoriden pratiğe geçirdiği için her zaman önemli olagelmıştır. Bu bağlamda seçmenlerin parti tercihinin nasıl ve neye göre belirlendiği sorusu siyaset bilimcilerini uzun süredir meşgul etmektedir. Fakat Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde farklı nedenlerle bu konu henüz yeterince incelenmemiştir. Bu çalışma, mevcut teorilerin ışığında “Türkiye’de seçmen davranışını ne etkiler” sorusuna sistematik ve ampirik cevaplar bulmayı amaçlamıştır.

Veriler ve analiz sonuçları göstermektedir ki Türk seçmenin parti tercihi daha çok siyasal, ideolojik ve kültürel değerlerin etkisiyle oluşmaktadır. Oy vermeyi açıklayan en önemli faktör seçmenlerin kendilerini hangi siyasi partiye daha yakın olarak gördükleridir. Bu da Michigan ekolünün vurguladığı gibi siyasal sosyallaşma sürecinde elde edilmektedir. Benzer şekilde, gerek sağ-sol ideolojik yönelimler gerekse son yıllarda daha da netleşen islamcı-laik ayrışması da parti tercihinde önemli rol oynamaktadır. Buna rağmen Türkiye’de vatandaşların sahip olduğu sosyo-ekonomik statü (SES), iddia edildiği gibi, oy vermenin yönünü tayin etmede çok da ağırlıklı bir etkiye sahip değildir. Buna karşın, bu çalışma Türk seçmenin aslında faydacı (rasyonel) davranarak oy verirken kendi ekonomik çıkarını da düşündüğünü

ortaya koymaktadır. Makroekonomik analiz kısmında açıklandığı gibi objektif ekonomik dalgalanmalar, özellikle enflasyon, iktidardaki partinin oyunu önemli ölçüde etkilemektedir. Ülkedeki ekonomik gidişattan memnun olan vatandaşlar iktidar partisine oy verirken, ülkenin kötü yönetildiğine inanan seçmenler ise muhalefete destek vermekte ve hatta radikal-populist partilere kaymaktadır. Bu son bulgu, ülkemizde son yıllarda yaşanan siyasal istikrarsızlıkların sebepleri konusunda da bize önemli ipuçları vermektedir.

Sonuç olarak, bu çalışmada seçmenlerin parti tercihinin altında yatan faktörler belli ölçüde açıklanmakla birlikte bunların göreceli ağırlıkları ve bulguların zaman içindeki geçerliliği yeni verilerin ışığında sürekli sınanmalıdır. Bunun için de akademik anlamda seçmen araştırmaları yapan kalıcı bir kuruma ihtiyaç vardır. Böyle bir kurum sürekli araştırmalar yaparak bu alanda zamanla sistematik, bilimsel ve kümülatif bir bilgi birikimine ulaşmada araştırmacılara yardımcı olacaktır.

ABSTRACT

This study examines sources of electoral support in Turkey and seeks to explain how Turkish voters approach electoral choice. The existing literature on Turkish voting behavior tends to emphasize social and cultural cleavages as the primary sources of voter alignments and party preferences. Increasing electoral volatility, political fragmentation, and the rise of populist protest voting in the last decade necessitate a reexamination of the dynamics of Turkish electoral choices in the context of emerging theories of mass politics. In this study three major perspectives are employed in explaining voting behavior; 1) socio-cultural cleavages (social class and center-periphery arguments), 2) economic voting, and 3) psychological factors (partisanship, ideology). The study finds that traditional models of understanding electoral choice in Turkey falls short of explaining voting behavior adequately. While the results refute class based explanations, partisanship and ideology strongly determine the direction of vote.

KAYNAKÇA

- Akgün, Birol. 2000. *Explaining The Turkish Vote: Partisanship, Ideology and Economic Factors in Electoral Choice*. Yayınlanmamış doktora tezi, Case Western Reserve Üniversitesi, Cleveland, Ohio, ABD.
- Bennet, Lance W., and Barts R. Salisbury. 1987. Rational Choice: The Emerging Paradigm in Election Studies, in *Research in Micropolitics*, V2: JAI Press Inc., 1-30.
- Berelson, B., Paul Lazarsfeld and W. N. McHphree. 1954. *Voting*. Chicago: University of Chicago Press.
- Butler, David, Penniman Howard R. and Ranney Austin. 1981. *Democracy at the Polls*. Washington, DC: American Enterprise Institute.
- Campbell, Angus et al. 1960. *The American Voter*. New York: Wiley Press.
- Daalder, Hans and Peter Mair, Eds. 1983. *Western European Party System: Continuity and Change*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Dahl, Robert. 1971. *Polyarchy*. New Haven: Yale University Press.
- Dalton, Russel J. 1996. "Political Cleavages, Issues, and Electoral Change." In *Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective*,
- Lawrance Leduc, Richard G. Niemi, and Pippa Norris, eds. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Dalton, Russell J., and Martin P. Wattenberg. 1993. "The Not So Simple Act of Voting" in *The State of Discipline*, Ed. Ada Finifter. Washington, DC: APSA.
- Dalton, Russel, Scott Flanagan, and Paul Allen Beck, eds. 1984. *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Esmer, Yilmaz. 1995. "Parties and the Electorate: A Comparative Analysis of Voter Profiles of Turkish Political Parties" in Cigdem Balim et al. *Turkey: Political, Social and Economic Challenges in the 1990s*. Netherlands: E. J. Brill.
- Fiorina, Morris. 1981. *Retrospective Voting in American National Elections*. New Haven: Yale University Press.
- Franklin, Mark, Thomas T. Mackei, Henry Valen et al. 1992. *Electoral Change: Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Kalaycioglu, Ersin. 1994. Elections and Party Preferences in Turkey: Changes and Continuities. *Comparative Political Studies*, vol. 27(3): 402-424.
- Lancaster, Thomas D. and Michael S. Lewis-Beck. 1986. "The Spanish Voter: Tradition, Economics, Ideology," *Journal of Politics* 48(3): 648-56.
- Lazarsfeld, Paul, Bernard Berelson, and Hazel Gaudet. 1944. *The People's Choice: How the Voter Makes up his Mind in a Presidential Campaign*. New York: Columbia University Press.
- Lewis-Beck, Michael S. 1990. *Economics and Elections: The Major Western Democracies*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Lipset, Seymour M. 1973. "Political Sociology," in *Sociology: an Introduction*, Ed. Smelser, N.J. 2nd ed. New York: John Wiley and Sons.
- Lipset, Seymour M. and Stein Rokkan. 1967. *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press.
- Mardin, Serif. 1973. Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics. *Daedalus*. 102: 169-190.
- Milne, R. S., and H.C. McKinzie. 1954. *Straight Fight*. London: Hansard Society.
- Norris, Pippa ed. 1998. *Elections and Voting Behavior: New Challenges, New Perspectives*. Dartmouth: Ashgate.
- Özbudun, Ergun. 1976. *Social Change and Political Participation in Turkey*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Özbudun, Ergun and Frank Tachau. 1975. "Social Change and Electoral Behavior in Turkey: Toward a 'Critical Realignment?'" *International Journal of Middle East Studies*, 6: 460-480.
- Paldam, Martin. 1991. "How Robust is the Vote Function?: A study of Seventeen Nations over four Decades." In *Economics and Politics: The Calculus of Support*. Eds. Helmuth Norpoth, Michael S. Lewis-Beck and Jean-Dominique Lafay. Ann Arbor: The University of Michigan Press.